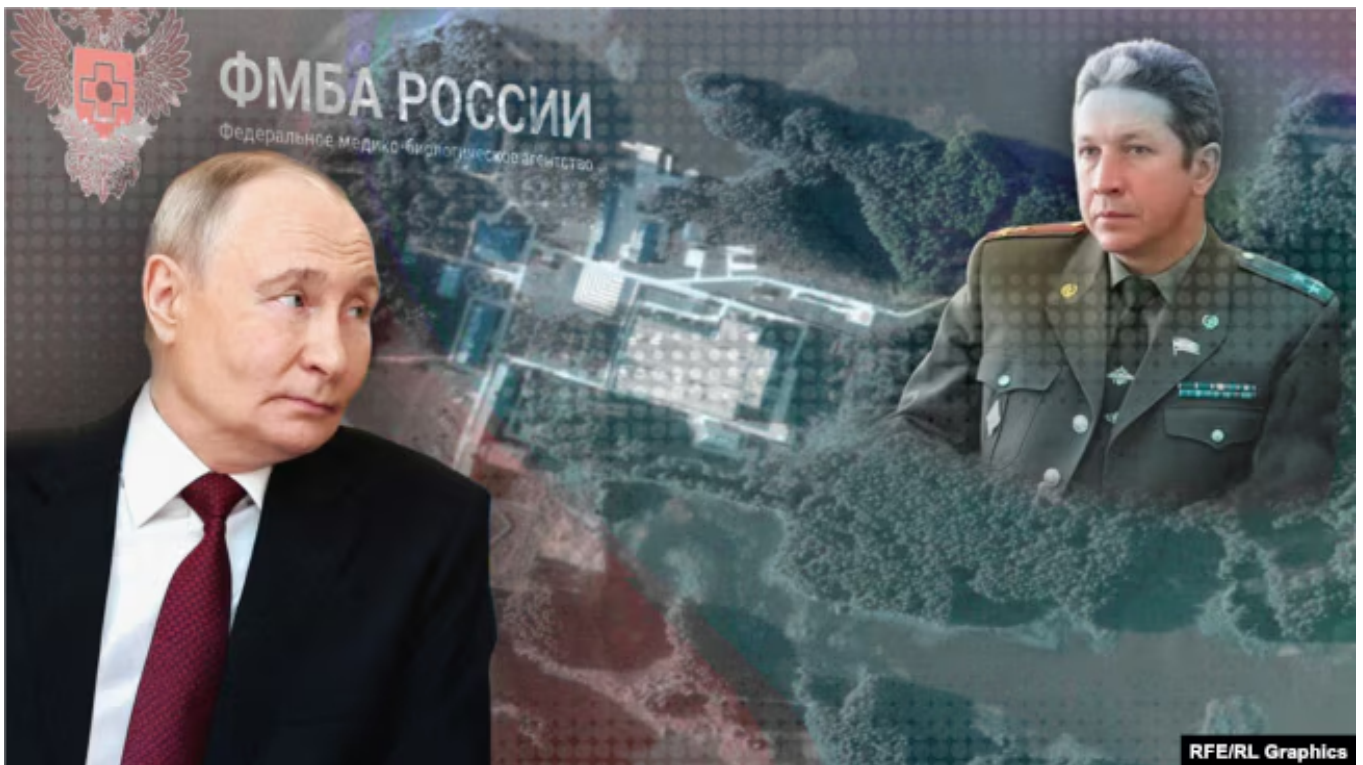

رازهای احتمالی تسلیحات بیولوژیک در جزیره‌ای دورافتاده در روسیه

بخش روسی رادیو اروپای آزاد/رادیو آزادی

۱۳/شهریور/۱۴۰۵

ترکیبی گرافیکی از تصاویر ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور فدراسیون روسیه، و ولادیمیر ماکسیموف رئیس مرکز فیزیولوژی تجربی، و یک عکس ماهواره‌ای از جزیره لیس

یک مرکز علمی واقع در جزیره‌ای دورافتاده در فدراسیون روسیه که به روی عموم هم بسته است، با مؤسسه‌ای همکاری می‌کند که به توسعه تسلیحات زیستی و بیولوژیک برای ارتش روسیه مظنون است.

این موضوع را سرویس روسی رادیو اروپای آزاد/ رادیو آزادی و بخش تحقیقی آن موسوم به «سیستما» دریافته‌اند.

جزایر کوچک و پراکنده آبگیر «ویشنه‌والوتسکویه» واقع در منطقه «تور» در شمالی غربی مسکو، روزگاری محل تفریح، ماهی‌گیری و میوه‌چینی محلی‌ها بود. اما از سه سال پیش که بخش شمالی این آبگیر به‌عنوان یک منطقه «حفاظت‌شده طبیعی» مشخص شد، دسترسی عمومی به تعدادی از این جزایر، از جمله جزیره «لیسی» هم محدود شد؛ جزیره‌ای که حالا میزبان «مرکز فیزیولوژی تجربی» است.

بخش آبی‌رنگ، قسمتی از آبگیر «ویشنه‌الوتسکویه» در منطقه «تور» را نشان می‌دهد که از سوی مقامات روسیه به‌عنوان «منطقه حفاظت‌شده طبیعی» مشخص شده است.

«سیستما» و بخش روسی رادیو اروپای آزاد/ رادیو آزادی متوجه شدند که ریاست این مرکز بر عهده «ولادیمیر ماکسیموف» است؛ یک مقام پیشین شاخه ۴۸ موسسه مرکزی تحقیقات وزارت دفاع فدراسیون روسیه. این موسسه، مهمترین مرکز توسعه سامانه‌های دفاعی در مقابل تسلیحات بیولوژیک به‌شمار می‌آید و از شش سال پیش به همراه دو مرکز تحقیقاتی دیگر روسیه، به‌ظن فعالیت در زمینه برنامه‌های تسلیحات شیمیایی و بیولوژیک در فهرست تحریم‌های ایالات متحده قرار گرفته است.

از سوی دیگر نام آژانس فدرالی که مرکز تحقیقاتی جزیره لیس می‌کند، در تحقیقات مرتبط با مسمومیت الکسی ناولنی، منتقد فقید ولادیمیر پوتین، و همین‌طور سرگئی اسکرپپال، افسر پیشین واحد اطلاعات نظامی روسیه موسوم به «جی آر یو»، با نوعی عامل اعصاب به نام «نووچوک» هم ظاهر شده است.

آزمایش با ویروس‌های خطرناک

گرچه دولت روسیه در چند دهه اخیر از جزیره لیس استفاده نمی‌کرده، اما این جزیره در گذشته و پیش از ساخت مرکز جدید هم میزبان تحقیقات علمی، از جمله در زمینه بیماری‌های عفونی بوده است.

در دوران تزاری و امپراتوری روسیه، یک آزمایشگاه دامپزشکی در این جزیره فعال بود و در دوره رهبری ژوزف استالین بر اتحاد شوروی هم، مرکزی ویژه تحقیقات روی بیماری‌های عفونی دام و طیور در این محل فعالیت می‌کرد.

پنج سال پیش، تقریباً یک سال پیش از تهاجم تمام‌عیار روسیه به اوکراین، ساختمان‌های موجود در جزیره به «مرکز فیزیولوژی تجربی»، زیرشاخه آژانس فدرال پزشکی- زیست‌شناسی روسیه تبدیل شدند و یکی از جدیدترین مجموعه آزمایشگاه‌های تحقیقاتی این کشور هم در آنجا تأسیس شد.

ساخت مرکز فیزیولوژی تجربی تا پاییز سال ۱۴۰۴ تکمیل شد و تصاویر ماهواره‌ای جدید این جزیره که ماه پیش ثبت شده اند، ساختمان بزرگ آزمایشگاه، فضای سبز ویژه کارکنان و میهمانان و یک محل ویژه فرود هلیکوپتر را نشان می‌دهند.

به‌تازگی اما آژانس اطلاعات نظامی ارتش اوکراین، ادعا کرد که این مرکز، در واقع مشغول «تحقیقات روی ویروس‌های خطرناک و سایر عوامل بیماری‌زا در راستای اهداف ارتش روسیه» است.

«سیستما» و بخش روسی رادیو اروپای آزاد موسوم به «رادیو اسووبودا» هم متوجه یک حلقه ارتباطی بین این مرکز با نیروهای مسلح روسیه شدند: ولادیمیر ماکسیموف رئیس این آزمایشگاه.

ماکسیموف پیش از مدیریت مرکز جزیره لیس، مدت‌ها در تحقیقات بیولوژیک برای ارتش روسیه دست داشته است.

ماکسیموف در سال ۲۰۲۲ در دانشگاه دولتی نوووگروود (چپ)، در دیدار با نمایندگان کلیسای ارتودکس روسیه در سال ۲۰۲۵ (وسط)، و در دیداری با مسئولان شهرداری «سرگئی‌اف پاساد» در سال ۲۰۰۴ (راست)

بر اساس اطلاعاتی که به‌صورت عمومی درباره فعالیت‌های او موجود است، تخصص اصلی ماکسیموف کار با ویروس‌های تب‌های حاره‌ای و کشنده و خونریزی‌دهنده، از جمله ابولا و ماریبورگ است. هر دوی این ویروس‌ها در دوران شوروی به‌عنوان پایه‌های بالقوه برای توسعه سلاح‌های بیولوژیک در نظر گرفته می‌شدند.

ماکسیموف در مصاحبه‌ای که ۲۲ سال پیش با هفته‌نامه «صنایع نظامی» انجام داد، گفته بود: «از نظر ما تب خونریزی‌دهنده ابولا یکی از عامل‌های اصلی برای تسلیحات بیولوژیک است».

او که زمانی به‌عنوان یک «افسر جوان و خلاق خدمات پزشکی ارتش» شناخته می‌شد، تا ۲۰ سال پیش در دوره‌ای ۷ ساله، ریاست واحد ۴۴۰۲۶، مرکز ویروس‌شناسی موسسه میکروبیولوژی وزارت دفاع روسیه را بر عهده داشت.

واحد ۴۴۰۲۶ از سال ۲۰۰۸ میلادی، ۱۸ سال پیش به شاخه ۴۸ موسسه مرکزی تحقیقات وزارت دفاع فدراسیون روسیه تغییر نام داد؛ موسسه‌ای که به اعتقاد سازمان‌های اطلاعاتی غربی، بخشی از بقایای برنامه توسعه تسلیحات بیولوژیک شوروی سابق را در بر می‌گیرد.

ماکسیموف پس از این تحول همچنان در این مرکز مشغول به کار بوده است؛ هرچند ظاهراً دیگر مدیریت آن را بر عهده نداشته است.

او در مصاحبه‌ای که ۲۱ سال پیش انجام شد، تأکید کرده بود که هدف آن مرکز تحقیقاتی، که در آن مقطع در شهر «سرگئی‌اف پاساد» در شمال مسکو قرار داشت، صرفاً دفاعی است.

او گفته بود: «بر خلاف آنچه که گاهی به ما نسبت می‌دهند، کار ما «پخش کردن بذر مرگ» نیست؛ بلکه کاملاً برعکس، مقابله با آن است».

«سیستما» یک کارت ویزیت او را که به ۴ سال پیش مربوط می‌شد، پیدا و تلاش کرد با او تماس بگیرد. اما ماکسیموف به درخواست‌های رادیو اروپای آزاد برای اظهار نظر، پاسخی نداد.

«رادیو اسووبودا» دو سال پیش متوجه شد که مرکز واقع در شهر «سرگئی‌اف پاساد» هم از زمان آغاز جنگ اوکراین، شاهد گسترش قابل توجهی بوده است.

کووید به مثابه پوششی به موقع؟

«سیستما» و «رادیو اسووبودا» دریافتند که توسعه مراکز تحقیقاتی روسیه در جزیره لیس و شهر «سرگئی‌اف پاساد» از حدود ۵ سال پیش، یعنی چند ماهی پیش از آغاز تهاجم تمام‌عیار به اوکراین و همزمان با فروکش کردن همه‌گیری کووید ۱۹ شروع شده بود.

هم واحد ۴۸ موسسه تحقیقاتی مرکزی ارتش روسیه و هم مرکز بالادستی تأسیسات جزیره لیس در پروژه توسعه نمونه‌های روسی واکسن کووید ۱۹ فعال بودند.

میلتون لایتنبرگ، محقق در مرکز مطالعات امنیت و بین‌الملل دانشکده سیاست عمومی در دانشگاه مریلند و کارشناس برنامه تسلیحات بیولوژیک اتحاد شوروی می‌گوید تردید دارد که توسعه این مراکز تحقیقاتی، صرفاً در راستای مقابله با همه‌گیری کووید باشد.

او به بخش روسی رادیو اروپای آزاد/ رادیو آزادی می‌گوید: «همزمانی واکنش بهداشت عمومی روسیه به همه‌گیری کووید با تصمیم پوتین برای اشغال اوکراین، قطعاً حائز اهمیت است. با توجه به این‌که پوتین در اواخر سال ۱۴۰۰ تصمیمش برای تهاجم به اوکراین را نهایی کرده بود، توسعه تحقیقات تسلیحات بیولوژیکی روسیه و ایجاد آزمایشگاه‌های تازه‌ای مثل مورد جزیره لیس را هم باید در همین قالب در نظر گرفت».

به گفته لایتنبرگ، گرچه هنوز روشن نیست که روسیه برای سلاح‌های بیولوژیکی در جنگ علیه اوکراین چه نقشی در نظر گرفته، اما گسترش مراکز آزمایشگاهی می‌تواند نشانه‌ای از «توسعه فرصت طلبانه» فعالیت‌های تحقیقاتی بیولوژیک، در کنار سایر بخش‌های نظامی باشد.

این کارشناس معتقد است که انتصاب ماکسیموف و سایر مقام‌های پیشین واحد ۴۸ موسسه مرکزی تحقیقات برای رهبری مرکز فیزیولوژی تجربی را می‌توان نشانه‌ای روشن از فعالیت نظامی تأسیسات جزیره لیس قلمداد کرد.

موقعیت جغرافیایی جزیره لیس هم گواه دیگری است. به گفته لایتنبرگ در دوران شوروی، ایجاد آزمایشگاه‌ها در تکه‌زمینی دورافتاده در وسط یک آبگیر، معیاری امنیتی بود؛ یک لایه اضافه برای حفاظت از ساکنان محلی، در مقابل گسترش اتفاقی یک عامل بیماری‌زای خطرناک.

لایتنبرگ اشاره می‌کند که آزمایشگاه اصلی برنامه تسلیحات بیولوژیک اتحاد شوروی در جزیره «وازرودنیا» در دریای آرال قرار داشت؛ محلی کاملاً محصور با آب، که حالا بخشی از ازبکستان به شمار می‌آید.

نیروی ویژه پزشکی

آژانس فدرال ناظر بر فعالیت‌های تأسیسات جزیره لیس، که ۲۲ سال پیش تأسیس شد، مسئول رسیدگی به اکثر چالش‌های غیر معمول بهداشتی روسیه است. این موسسه در کنار سایر وظایفش، از جمله به ورزشکاران حرفه‌ای، کیهان‌نوردان و افرادی که در فضاها بسته و محدود کار می‌کنند هم خدمات

بهداشتی و درمانی ارائه می‌دهد. همچنین پاسخگویی سریع و متناسب به فجایع طبیعی و حوادث صنعتی، شیمیایی، بیولوژیک و تابشی هم از دیگر مسئولیت‌های این آژانس است.

دو سال پیش، نظارت بر این آژانس از دولت فدراسیون روسیه به شخص ولادیمیر پوتین منتقل شد؛ اقدامی که در پارلمان روسیه به‌عنوان «تصمیمی درست، که به واکنش مناسب در قبال مسائل محرمانه کمک می‌کند» توصیف شد.

دیدار اخیر ولادیمیر پوتین با ورونیکا اسکورتسووا، رئیس آژانس فدرال بهداشت عمومی روسیه در کرملین

ولادیمیر پوتین به‌طور مرتب با مسئولان این آژانس دیدار می‌کند. رئیس‌جمهور فدراسیون روسیه، که به‌تازگی هم از این موسسه بازدید کرده، از آن با عنوان «نیروی ویژه پزشکی» یاد می‌کند.

«سیستما» شش سال پیش در تحقیقاتی که درباره نسخه ارتقا یافته «نوویچوک» انجام داده بود، متوجه شد که یک موسسه تحقیقاتی زیر نظر این آژانس، واقع در منطقه لنین‌گرا در مشغول تولید شماری از مکمل‌های بیولوژیک است که در یک مرکز علمی به‌نام «سیگنال» توسعه یافته‌اند.

بعدها مشخص شد که سیگنال روی «اپیباتیدین» هم کار می‌کرده است؛ سمی که از یک قورباغه اکوادوری گرفته می‌شود و احتمال می‌رود که برای مسموم کردن الکسی ناولنی در زندان هم استفاده شده باشد. ناولنی در بهمن‌ماه ۱۴۰۲ به‌طور ناگهانی در زندان درگذشت.

روسیه رسماً تحقیق در زمینه تولید سلاح‌های بیولوژیک و شیمیایی را انکار کرده و ادعا می‌کند که تحقیقاتش، صرفاً به توسعه راه‌هایی برای محافظت در مقابل استفاده احتمالی از این قبیل جنگ‌افزارها محدود است.

با وجود این تحقیقات درباره مسمویت ناولنی این احتمال را پررنگ کرده که روسیه، با تخطی از تعهداتش در قالب کنوانسیون‌های بین‌المللی، همچنان کار توسعه این جنگ‌افزارها را ادامه می‌دهد.

این مطلب بخشی از:

